

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 347.73/.74:341.22(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2024.45>

Я. В. Петруненко
orcid.org/0000-0002-1186-730X
доктор юридичних наук, професор,
старший науковий співробітник відділу проблем модернізації
господарського права та законодавства
Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В. К. Макутова
Національної академії наук України»

ПРАВОВИЙ ВИМІР СПРАВЕДЛИВОСТІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ВІЙНИ

Постановка проблеми. Триваюча російсько-українська війна та породжені у ході цього протистояння звірства агресора спонукають міжнародну спільноту говорити також і про питання етики, звичаїв та законів війни. Ці питання у дещо особливий спосіб віддзеркалюють концепцію соціальної справедливості, адже ті масштаби руйнувань інфраструктури, наджорстокого поводження з цивільними та військовополоненими, викрадення і примусова депортація дітей вкупі зі значною кількістю постраждалих є небаченими з часів Другої світової війни. Вказане надає можливість здійснити етичний зріз концепції справедливої війни, яка передбачає законне застосування сили, якщо воно спрямоване на збереження миру, а також встановлює етичні межі ведення бойових дій, ставлячи два фундаментальних питання: (1) коли морально і юридично обґрунтовано розпочинати війну? (2) яких моральних принципів слід дотримуватися під час ведення війни? Проте, наслідки російської агресії проти України навряд чи піддаються етичному обґрунтуванню, оскільки виходять за межі людського усвідомлення її результатів.

Окремо слід зауважити про взаємозв'язок між війною та політикою, а також про необхідність раціонального і виваженого використання збройних сил. Війни значно вплинули на розвиток сучасної світової історії. Розпад радянського союзу призвів до тридцяти років миру, однак ідеї його творців відродилися в сучасному рашистському мисленні. Сьогодні вимагає зробити висновки з минулого, щоб відновити баланс та забезпечити надійний та довготривалий мир.

Питання стосовно існування справедливої війни, яке протягом тисячоліть обговорювалося філософами, юристами, політичними лідерами та військовими стратегами, є складним і суперечливим. Теорія справедливої війни стверджує, що війна може бути виправданою за певних умов,

наприклад для захисту від агресії або запобігання більшій шкоді. Однак, теоретики війни також наголошують, що війна повинна вестися відповідно до моральних і етичних принципів, таких як пропорційність, недискримінація і повага до прав некомбатантів. Вони вважають, що це єдиний спосіб вести війну морально та етично.

Російсько-українська війна підсвітила складнощі з дотриманням цих умов. Багато хто вважає, що анексія Криму та підтримка росією сепаратистів на сході України є актами агресії, і що український уряд має право захищатися. Є й ті, хто стверджує, що військова реакція з боку України була надмірною, що призвело до невиправданих шкідливих наслідків для цивільного населення і порушення норм міжнародного права. Тож ключове завдання українських науковців – донести до міжнародної спільноти обґрунтовану, цілісну та об'єктивну думку про російсько-українську війну, навести чіткі аргументи з приводу того, що Україна діє в рамках концепції справедливої війни, захищаючи основні надбання людства – право на життя, самовизначення, безпеку та мир.

Стан наукової розробки. Емпіричною базою для написання цієї статті став аналіз міжнародно-правових актів, аналітичних і рекомендаційних документів із проблематики дослідження. Теоретичну основу склали праці відомих філософів – Цицерона та Св. Августина, а також публікації Rory Cox, Agnes Heller, Gábor Dániel Nagy, Michael Walzer, Jack Watling та інших зарубіжних авторів.

Метою представленої наукової статті є аналіз принципів *jus ad bellum* (права на війну) та *jus in bello* (права у війні) на прикладі російської агресії проти нашої країни. Для реалізації визначеної мети передбачається вирішення таких дослідницьких завдань: дослідити правові аспекти справедливості у контексті збройних конфліктів; на прикладі російсько-української війни визна-

чити ключові виклики, які впливають на концепцію справедливої війни; по результатах дослідження розробити рекомендації з удосконалення правових механізмів для гарантування справедливості у збройних конфліктах.

Виклад основного матеріалу. Доктрина справедливої війни пов'язана з етичним обґрунтуванням військових дій і формами, які війна може приймати чи не приймати, а також з історичним набором правил або угод, які були дотримані у різних військових кампаніях. Сама ідея соціальної справедливості у контексті війни не є новою. Одним із перших, хто публічно висловився на цю тематику та залишив спадщину своїх праць, був Св. Августин. У своїй відомій праці «Про Місто Боже» він зазначив, що справедлива війна повинна мати законну причину, таку як покарання за помилки або відновлення того, що було захоплено несправедливо. Він також мав на увазі, що справедлива війна повинна вестися пропорційно без надмірного насильства чи шкоди некомбатантам [1].

Проте, сам фундамент для концепції справедливої війни (*bellum iustum*) заклав Марк Туллій Цицерон. У своїй фундаментальній праці «Про державу» філософ обґрунтовував право держави на застосування військової сили проти груп людей, які не спроможні вершити правосуддя [2].

Згідно з поглядами великого філософа, природним станом людини є мир, а війна – це неприродне порушення цього стану. Він чітко проголошував: «Війни ведуться лише з однією метою: створити умови для життя в мирі без загроз». Це означає, що вони повинні слугувати благородним цілям, а не бути інструментом безрозсудного розширення меж.

Іншими словами, Цицерон визнавав принцип самозахисту від фізичної агресії як єдину прийнятну підставу для ведення війни. Однак, він також допускав можливість превентивних дій, спрямованих на запобігання ймовірним ворожим актам агресії.

Вже у XX ст. Агнес Геллер (Agnes Heller) визначила війну як конфлікт, що ведеться за справедливу справу і морально правильним способом; стверджувала, що справедлива війна повинна відповідати певним критеріям, таким як наявність чіткої мети, пропорційність застосованих засобів і дотримання принципів імунітету некомбатантів. Також, за її словами, рішення про початок війни має прийматися лише в крайньому випадку за згодою міжнародної спільноти. Геллер багато писала про війну та моральність військових дій. Вважаємо такий підхід надто «романтичним» і таким, що не відповідає жодній реальності. Наприклад, бомбардування Хіросіми та Нагасакі під час Другої світової війни. Прихильники теорії справедливої війни стверджу-

ють, що ці бомбардування були виправдані через можливість врятувати життя, прискоривши закінчення війни. Однак, цей аргумент зручно ігнорує величезні страждання, завдані невинним цивільним особам, довготривалі фізичні та психологічні травми, а також етичний прецедент, створений вдаванням до таких крайніх заходів. Насправді, пропорційність стає інструментом для виправдання актів невибіркового насильства, а не моральним компасом.

У своїй книзі «Поza межами справедливості» Геллер критикує традиційну теорію справедливої війни, стверджуючи, що в її рамках домінували інтереси могутніх націй, які не враховували належним чином досвід і перспективи пригноблених або маргіналізованих груп. Вона виступає за більш інклюзивний і космополітичний підхід до війни, який враховує досвід і погляди людей з різних культур і походження [3].

Геллер також критикує концепцію *jus ad bellum* – критерії справедливості вступу у війну – стверджуючи, що ця основа використовувалася для виправдання загарбницьких воєн та імперіалізму. Дослідниця наполягає на тому, що війни повинні вестися за справедливі причини і бути дозволені законною владою, але, на її думку, ці критерії повинні оцінюватися в ширшому, більш інклюзивному та космополітичному контексті. З цього приводу зазначимо, що у значній мірі такі підходи є утопічними. Як однозначно демонструє ретроспективний огляд воєн та причин їх виникнення (й сучасні війни також), такого рівня досягти неможливо. Війна – це завжди порушення норм міжнародного гуманітарного права, основних принципів гуманізму, нелюдське поводження та велика жорстокість.

При цьому, більш вдалим вважаємо підхід Геллер щодо моралі війни в світлі змін у міжнародних відносинах та появи нових форм конфліктів, зокрема таких як асиметрична і гібридна війна. Дослідниця стверджує, що принципи справедливої війни необхідно оновити і адаптувати до цих нових реалій і що необхідний більш космополітичний підхід, аби гарантувати, що мораль війни ґрунтується на універсальних принципах і цінностях.

Більш раціональними, на нашу думку, стали дослідження Майкла Уолцера (Michael Walzer) щодо теорії справедливої війни, які зосереджені на концепції *jus in bello*, котра включає набір критеріїв для оцінки способу ведення війни. Він наголошує на необхідності розуміння норм і звичаїв війни та їхніх змін з плином часу. Уолцер також підкреслює важливість усвідомлення того, як військовою силою можна використовувати для досягнення політичних цілей, при цьому враховуючи морально-етичні аспекти [4].

Ідеї Уолцера про війну значно вплинули на сучасні дискусії щодо етики війни. Його роботи залишаються важливим ресурсом для дослідників і політиків, які прагнуть розібратися у складнощях війни, методах її етичного ведення та механізмах забезпечення соціальної справедливості.

Узагальнюючи, зазначимо, що поняття справедливої війни ґрунтується на двох ключових принципах: *jus ad bellum* (право на війну) та *jus in bello* (право у війні). Ці принципи, що сягають корінням античної філософії, визначають умови, за яких застосування військової сили морально виправдане, та правила ведення бойових дій.

Jus ad bellum встановлює етичні рамки для початку війни, а також критерії справедливої причини для початку війни. Згідно з цим принципом, війна може бути виправданою лише за наявності:

1) справедливої причини: її може становити самооборона, захист інших від несправедливої агресії, запобігання геноциду чи злочинам проти людяності, або ж реалізація рішень міжнародних інституцій, таких як Рада Безпеки ООН (хоча, як ми можемо спостерігати, на сьогодні ця міжнародна інституція не виправдовує своєї глобальної місії);

2) правильного наміру: війна має вестися не з жадоби влади чи помсти, а з метою досягнення справедливої мети, наприклад, відновлення миру, захисту прав людини чи запобігання більшим стражданням;

3) останнього засобу: усі можливі мирні альтернативи (такі як дипломатія, санкції, посередництво) обов'язково мають бути вичерпані, перш ніж вдаватися до збройного конфлікту;

4) пропорційності: застосовувана сила має бути пропорційною очікуваним результатам та не повинна завдавати непропорційної шкоди цивільним особам і некомбатантам;

5) розумного шансу на успіх: війна має вестися з обґрунтованою вірою в те, що вона може досягти своїх цілей;

6) законної влади: рішення про початок війни має прийматися легітимним органом влади, зокрема таким як суверенний уряд чи уповноважена міжнародна організація.

Заборона на застосування сили між державами та винятки з неї (зокрема, самооборона, дозвіл ООН на застосування сили), викладені в Статуті ООН 1945 р. [5], є основними складовими *jus ad bellum*.

Jus in bello регулює поведінку під час війни, незалежно від її причин, і, по суті, його синонімом є міжнародне гуманітарне право. Цей принцип ґрунтується на таких етичних засадах:

1) відмінні підходи до комбатантів та некомбатантів: цивільні особи й інші некомбатанти не повинні ставати мішенями для нападу або їм

не повинно навмисно завдаватися шкоди;

2) пропорційності: застосування військової сили має бути пропорційним очікуваним військовим цілям та не завдавати надмірної шкоди цивільним особам і некомбатантам;

3) гуманного ставлення до військовополонених: з військовополоненими, незалежно від їх національності чи політичних переконань, слід поводитися з гідністю та повагою до їх основних прав;

4) поваги до мертвих: з тілами загиблих (як солдатів, так і цивільних) слід поводитися з повагою, незалежно від їх приналежності.

Вказаний принцип спрямований на мінімізацію страждань під час збройних конфліктів, зокрема шляхом захисту та надання допомоги усім жертвам збройних конфліктів у максимально можливій формі. Норми міжнародного гуманітарного права застосовуються до воюючих сторін незалежно від причин конфлікту чи справедливості причин, за які вони воюють. Якби було інакше, реалізація закону була б неможливою, оскільки кожна зі сторін називала б себе жертвою агресії.

Сьогодні РФ порушує усі можливі наявні та відомі норми міжнародного гуманітарного права. На підтвердження цієї тези наведемо декілька аргументів.

Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні тільки за період з 01 грудня 2023 р. по 29 лютого 2024 р. зафіксувала страту російськими окупантами щонайменше 32-ох українських військовополонених [6]. Насправді, є всі підстави стверджувати, що таких випадків значно більше.

Також доцільно навести й деякі інші офіційні дані, що відображають рівень російської злочинності у ході триваючої війни.

Так, за офіційною інформацією Офісу Генерального прокурора, станом на початок серпня 2024 р. зареєстровано більше 138 тис. злочинів агресії та воєнних злочинів (у т.ч., 134 тис. – це порушення законів та звичаїв війни); зареєстровано 18 тис. злочинів проти національної безпеки; загинуло 564 дитини, поранено 1 499 дітей [7].

Крім того, за даними ООН, станом на січень 2024 р. було вбито 10 378 мирних жителів і 19 632 отримали поранення, хоча фактичні цифри, ймовірно, є вищими. Багато людей досі вважаються зниклими безвісти. Десятки тисяч українських військовослужбовців, зокрема колишніх цивільних, які взяли в руки зброю для захисту України, загинули або зазнали поранень внаслідок дій російських військ. Станом на кінець 2023 р. в світі налічувалося понад 6.3 млн. біженців з України [8].

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України оцінює екологічні збитки приблизно у 46 млрд. доларів США, і ця цифра продовжує зростати. Збитки включають прямий

вплив війни на повітря, ліси, ґрунти і водні ресурси, залишки і забруднення від використання зброї та військової техніки, а також забруднення, спричинене обстрілами тисяч об'єктів, що містять токсичні і небезпечні матеріали. Довгострокові наслідки для екосистем оцінити кількісно неможливо, особливо враховуючи те, що Україна «є місцем проживання 35% біорізноманіття Європи, включаючи 70 000 видів рослин і тварин, багато з яких є рідкісними, реліктовими та ендемічними» [9].

Але повний масштаб втрат залишається невідомим через постійні обстріли нашої країни та неможливість здійснення точних підрахунків у прифронтових районах, не кажучи вже про тимчасово окуповані території. Лише після повного виведення російських військ з конституційних кордонів України стане можливим проведення таких оцінок. Проте, навіть тоді найцінніші втрати, ймовірно, буде неможливо оцінити: вартість втрачених життів, вкраденого дитинства, пораниених тіл та душ, назавжди втрачених домівок та сімейних реліквій, а також екоцидної шкоди, завданої людям і природі сьогоднішнього та майбутнього. Справедливо буде зауважити, що поняття «цінність» і «ціна», як невід'ємні критерії соціальної справедливості, набувають найвиразнішого вигляду, коли стикаєшся з реаліями геноцидної війни, яку веде рашистський режим проти України.

Як абсолютно точно наголошують деякі міжнародні дослідники, російська агресія проти України не може бути виправдана як справедлива війна з багатьох етичних та гуманітарних міркувань [10]. Додамо також, що цей конфлікт, що розпочався ще у 2014 р., призвів до жахливих людських страждань, руйнування та широкомасштабного кровопролиття, наслідками якого стали:

1) загибель цивільного населення: війна призвела до загибелі десятків тисяч невинних мирних жителів, включаючи дітей, жінок та людей похилого віку;

2) переміщення людей: мільйони жителів України були змушені залишити свої домівки, ставши вимушеними переселенцями або біженцями, що у свою чергу призвело до серйозної гуманітарної кризи, яка супроводжується нестачею їжі, води, медикаментів та інших життєво необхідних ресурсів;

3) руйнування інфраструктури: воєнні дії завдали значної шкоди цивільній інфраструктурі, включаючи житлові будинки, лікарні, школи та електростанції;

4) загроза глобальній безпеці: конфлікт дестабілізує регіон та несе загрозу ескалації, що в решті-решт може призвести до повномасштабної світової війни з катастрофічними наслідками для всього світу.

Таким чином, *jus in bello* (як моральні та правові норми, що регулюють належну військову поведінку) здаються ще більш крихкими. Оцінювання щодо імунітету некомбатантів і майна, захисту військовополонених і пропорційності насильства часто розчаровуються на практиці. Жахливе російське вторгнення в Україну є лише останніми нагадуваннями про те, що правові та етичні гарантії, які обмежують оголошення і ведення війни, є далеко не гарантованими. У цьому контексті варто цілком підтримати думку Рорі Кокса (Rory Cox) про те, що шок і розчарування частково походять від широко поширеного та фундаментального нерозуміння природи та мети «справедливих війн» [11]. Джек Вотлінг (Jack Watling) додає, що звірства, подібні до тих, що сталися в Бучі, не є просто наслідком того, що російські війська стикаються з опором і втрачають контроль. Російська військова доктрина розглядає ці жахливі методи як ефективні, і вони є частиною російської стратегії планування. Такі дії є невід'ємною складовою російського способу ведення війни [12].

Висновки. По результатах проведеного нами дослідження представляється можливим сформулювати наступні узагальнюючі висновки. Принципи *jus ad bellum* та *jus in bello* слугують етичним компасом у питаннях війни та миру. Вони наголошують на тому, що застосування військової сили повинно бути крайнім заходом, до якого слід вдаватися лише за наявності справедливої причини та з дотриманням суворих правил ведення бойових дій. Ці принципи покликані мінімізувати людські страждання, захищати цивільне населення та підтримувати моральні норми міжнародного співтовариства.

Російсько-українська війна є жахливою трагедією, яка ніяк не може бути виправдана жодними етичними міркуваннями. Міжнародне співтовариство має вжити всіх можливих заходів, щоб запобігти ескалації війни та захистити життя мирних жителів. Етичні міркування та концепція соціальної справедливості не корелюються із триваючою війною, підтвердженням чого є:

1) відсутність справедливої причини: російська агресія не ґрунтується на жодній легітимній причині, визнаній міжнародним правом, а являється виключно актом свавілля та порушення суверенітету України;

2) непропорційне застосування сили: армія РФ використовує невиправдано потужну зброю, завдаючи непропорційної шкоди мирному населенню;

3) ігнорування принципів міжнародного гуманітарного права: війська РФ неодноразово порушували правила ведення війни, вчиняючи воєнні злочини та злочини проти людяності.

Залишається питання: хто несе відповідальність за оцінку умов для того, щоб визначити,

чи справді конкретна війна є справедливою. Хто має встановити критерії та індикатори такої оцінки? Який механізм повинен бути покладений в основу дотримання критеріїв? Першочергово це належить тим, хто відповідає за спільне благо.

Відповідальність за визначення справедливості війни не може лежати лише на окремих національних урядах, оскільки це питання має глобальний характер і впливає на міжнародне співтовариство. Організації, такі як ООН, міжнародні суди та спеціалізовані трибунали, повинні відігравати ключову роль у розробці та впровадженні критеріїв для оцінки справедливості війни. Ці організації можуть забезпечити неупередженість і об'єктивність у процесі оцінки.

Критерії оцінки справедливості війни мають включати кілька аспектів. Передовсім, слід визначити законність підстави для війни, чи є вона захисною або агресивною. Надалі, необхідно оцінити пропорційність використовуваних засобів, щоб забезпечити мінімізацію шкоди для цивільного населення. Також важливо враховувати можливість мирного врегулювання конфлікту, яке має бути вичерпано перед початком воєнних дій.

Механізм дотримання цих критеріїв має включати регулярні моніторингові місії, незалежні розслідування та санкції за порушення. Міжнародна спільнота повинна бути готовою до активних дій для забезпечення виконання встановлених норм та притягнення до відповідальності тих, хто їх порушує. Не менш важливу роль відіграють також громадські організації, які можуть здійснювати тиск на уряди та міжнародні органи для дотримання етичних стандартів ведення війни.

Забезпечення справедливості війни є надскладним завданням, яке вимагає колективних зусиль та відповідальності міжнародної спільноти. Власне, тільки через спільні зусилля можливо досягти миру і справедливості, мінімізуючи при цьому руйнівні наслідки воєнних конфліктів.

У контексті війни, де панують смерть і руйнування, концепція справедливої війни намагається надати моральне обґрунтування участі у збройних конфліктах. Відома як теорія справедливої війни, вона здавна викликає жваві дискусії серед науковців та інтелектуалів, претендуючи на певну моральну чесність. Однак, заглиблюючись у цю етичну дилему, ми стикаємося з неприємною реальністю: концепція справедливої війни є лише ілюзією. На жаль, ця зручна інтелектуальна конструкція не зменшує реальних жахів війни.

Література

1. Aurelius Augustine. *The City of God*. Editor: Marcus Dodds. April 8, 2014. URL: <https://www.gutenberg.org/files/45304/45304-h/45304-h.htm>

2. Марк Туллій Цицерон. Про закони. Про державу. Про природу богів. Пер. : А. Содомора. Львів : Априорі, 2019. 364 с.

3. Agnes Heller. *Beyond Justice*. 1987 by Basil Blackwell Ltd. URL: <https://www.marxists.org/reference/archive/heller/works/beyond-justice/index.htm>

4. Michael Walzer. *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*. Basic Books, 2015. URL: <https://www.logos.com/product/278207/just-and-unjust-wars-a-moral-argument-with-historical-illustrations>

5. United Nations Charter (full text). URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>

6. Report on the human rights situation in Ukraine: 1 December 2023 to 29 February 2024. URL: <https://ukraine.un.org/en/264355-report-human-rights-situation-ukraine-1-december-2023-29-february-2024>

7. Офіс Генерального прокурора: Головна. URL: <https://www.gp.gov.ua>

8. Protection of Civilians in Armed Conflict – January 2024. URL: <https://ukraine.un.org/en/259792-protection-civilians-armed-conflict—january-2024>

9. Assessing the environmental impacts of the war in Ukraine. URL:

<https://wwfcee.org/our-offices/ukraine/assessing-the-environmental-impacts-of-the-war-in-ukraine>

10. Gábor Dániel Nagy. Can War Be Just? A Case Analysis Attempt on the Russia-Ukraine War *Sine Ira Et Studio*. *Open Journal of Philosophy*. 2023. Vol. 13. P. 407–417. URL: https://www.scirp.org/pdf/ojpp_2023052611114680.pdf

11. Rory Cox. The deep history and dangers of just wars. *Engelsberg Ideas*. Jan. 9, 2024. URL: <https://engelsbergideas.com/essays/the-deep-history-and-dangers-of-just-wars>

12. Jack Watling. Bucha atrocities are an intrinsic part of the Russian way of war. *Engelsberg Ideas*. Apr. 4, 2022. URL: <https://engelsbergideas.com/notebook/bucha-atrocities-are-an-intrinsic-part-of-the-russian-way-of-war>

Анотація

Петруненко Я. В. Правовий вимір справедливості крізь призму війни. – Стаття.

У представленій статті досліджуються основні правові та етичні аспекти концепції справедливої війни. Теорія справедливої війни, яка має глибоке коріння у філософських та юридичних традиціях, розглядається через дві ключові призми – *jus ad bellum* та *jus in bello*. Аналізується розвиток цих принципів від античності до сучасності, зокрема їх трактування у працях Цицерона та Св. Августина, а також у міжнародному праві.

Jus ad bellum визначає умови, за яких оголошення війни може бути визнане справедливим. У статті розглядаються основні його критерії, такі як справедлива причина, правильний намір, останній засіб, пропорційність, ймовірність успіху та легітимна влада. Автор досліджує проблеми застосування *jus ad bellum* у сучасних конфліктах, зокрема таких як агресія росії проти України, і обговорює питання легітимності та правомірності сучасних військових втручань.

Jus in bello передбачає правила ведення війни, зокрема з урахуванням відмінності підходів до комбатантів та некомбатантів, пропорційності, гуманного ставлення до військовополонених, поваги до мертвих. Здійснено узагальнення про те, як ці принципи мають на меті мінімізувати людські страждання, шкоду для цивільного населення та обмежити надмірне викори-

стання сили. Наведено приклади з сучасних конфліктів, включаючи випадки порушення *jus in bello*, такі як бомбардування цивільних об'єктів, і обговорюються юридичні наслідки цих порушень.

Акцентовано увагу на тому, що російсько-українська війна є жахливою трагедією, яка ніяк не може бути виправдана жодними етичними міркуваннями. Міжнародне співтовариство має вжити всіх можливих заходів, щоб запобігти ескалації війни та захистити життя мирних жителів. Етичні міркування та концепція соціальної справедливості не корелюються із триваючою війною, підтвердженням чого є відсутність справедливої причини, непропорційне застосування сили, ігнорування принципів міжнародного гуманітарного права.

Стаття підсумовує, що дотримання принципів *jus ad bellum* та *jus in bello* є критично важливим для підтримання міжнародного миру і безпеки. Однак, сучасні військові конфлікти часто кидають виклик цим принципам, вимагаючи постійного переосмислення і адаптації правових норм до нових реалій. Рекомендуються посилення міжнародного контролю за дотриманням правил ведення війни та вдосконалення механізмів притягнення до відповідальності за їх порушення. Представляється, що стаття стане корисним ресурсом для науковців, юристів, політиків та військових стратегів, надаючи ґрунтовний аналіз правових вимірів справедливості у контексті війни.

Ключові слова: концепція справедливої війни, соціальна справедливість, російсько-українська війна, міжнародна безпека, російська агресія.

Summary

Petrunenko Ia. V. The legal dimension of justice through the prism of war. – Article.

This article examines the main legal and ethical aspects of the concept of just war. The theory of just war, which has deep roots in philosophical and legal traditions, is examined through two key prisms – *jus ad bellum* and *jus in bello*. The author analyses the development of these principles from antiquity to modern times, in particular, their interpretation in the works of Cicero and St. Augustine, as well as in international law.

Jus ad bellum defines the conditions under which a declaration of war can be recognised as just. The article examines its main criteria, such as just cause, right intention, last resort, proportionality, probability of success and legitimate authority. The author examines the problems of applying *jus ad bellum* in modern conflicts, in particular, such as Russia's aggression against Ukraine, and discusses the legitimacy and legality of modern military interventions.

Jus in bello provides for the rules of warfare, in particular, taking into account the difference in treatment of combatants and non-combatants, proportionality, humane treatment of prisoners of war, and respect for the dead. The author summarises how these principles are intended to minimise human suffering, harm to civilians and limit the excessive use of force. Examples from contemporary conflicts, including cases of violations of *jus in bello*, such as the bombing of civilian objects, are presented and the legal consequences of these violations are discussed.

It is emphasised that the Russian-Ukrainian war is a terrible tragedy that cannot be justified by any ethical considerations. The international community must take all possible measures to prevent the escalation of the war and protect the lives of civilians. Ethical considerations and the concept of social justice do not correlate with an ongoing war, as evidenced by the lack of just cause, disproportionate use of force, and disregard for the principles of international humanitarian law.

The article concludes that adherence to the principles of *jus ad bellum* and *jus in bello* is critical for the maintenance of international peace and security. However, modern military conflicts often challenge these principles, requiring constant rethinking and adaptation of legal norms to new realities. The author recommends strengthening international control over compliance with the rules of warfare and improving the mechanisms for bringing to justice for their violation. The article will be a useful resource for scholars, lawyers, politicians and military strategists, providing a thorough analysis of the legal dimensions of justice in the context of war.

Key words: concept of a just war, social justice, Russian-Ukrainian war, international security, Russian aggression.